

Anar Bağırov

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin və
Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü

BƏZƏN BEYNƏLXALQ PRAKTİKADA VƏKİLLƏR KORRUPSIYA HALLARININ QURBANINA ÇEVRİLİRLƏR

XXI yüzillikdə insanlığın həyatı qəribə bir dövrə təsadüf edib. Dayanmadan təkmilləşən ictimai münasibətlər burulğanında kursumuzu neçə dərəcə dəyişməyə cəhd etsək də, həmin burulğanın mərkəzəqaçma qüvvəsindən yaxa qurtarmaqda çətinlik çəkirik. Bu, bir sınaqdır. Birilərinin sınaqdan məğlubiyyətlə çıxacağı qaçılmazdır, lakin uğur qazananların da olacağı şübhəsizdir. Bəziləri bu ictimai transformasiya rüzgarından qorunmaq üçün hasarlar ucaldacaq, digərləri isə ondan faydalanmaq üçün külək dəyirmanları tikəcəklər.

Bununla belə, unutmamalıyıq ki, istənilən sahədə tərəqqini, inkişafı tormozlayan faktorlar vardır. Onlardan ən mürəkkəbini, mübarizə aparılması üçün güclü metodika tələb olunanını "korrupsiya" adlandırsaq, yəqin ki, yanılmırıq. Maraqlısı odur ki, son yüzillikdə insan tərəkürünün inkişafı o səviyyəyə çatmışdır ki, artıq cəmiyyət – dövlət, hətta fərdlər sosial və təbiət hadisələrinin taleyinə hiss olunacaq həddə təsir etmək gücünə yiyələnmişlər. Təsiretmə isə yalnız xoşniyyətli olduğu təqdirdə ümumfaydalı nəticələr əldə etmək mümkün olur. Ona görə də, zənnimcə, "sosial bəla" adı ilə tanınan korrupsiya ilə mübarizədə vəkillərin üzərinə düşən ictimai yük düşündüyümüzədən daha böyükdür.

Əslinə qalsa, korrupsiya ilə mübarizə bilavasitə vəkil peşəsinin profilinə uyğun istiqamət deyildir. Baxmayaraq ki, bu mübarizə vəkillər üçün qeyri-profil sahədir, lakin vəkilliyin bu işə töhfə verə bilmə imkanlarını məhdud saymaq olmaz. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 iyul 2007-ci il tarixli "Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiyanın təsdiq edilməsi barədə" Sərəncamında vəkilliyin fəaliyyətinə həsr olunmuş bölmə də mövcuddur. Orada, artıq bu gün öz həllini tapmış - dövlət hesabına ödənilən hüquqi yardıma görə vəkillərə verilən məbləğin artırılması, vəkillərin etik davranış qaydalarının qəbul edilməsi və s. məsələlər qeyd olunmuşdur.

Səmimi etiraf olunmalıdır ki, bu gün istənilən ölkədə vəkilliyin inkişaf etdirilməsinin, yəni onun xidmət sektorunda rəqabətədavamlı instituta çevrilməsinin əsas yollarından biri korrupsiya ilə mübarizədir. Korrupsiyanın geniş yayıldığı ölkələrin dövlət strukturlarında bununla bağlı neqativ hallar mövcuddur. Həmin qurumların bu cür neqativ əmələ qurşanmaları, yəni süründürməçilik hallarına yol vermələri, vətəndaşların problemlərinin həllində vasitəçilik xidmətlərini təklif etmələri adətən vətəndaşları dilema qarşısında qoyur. Normalda hər hansı süründürməçilik hallarının baş verməsi zamanı vətəndaşın müraciət edəcəyi ilk ünvan vəkillər, hüquqşünaslar olmalıdırlar. Amma görünən odur ki, bu durumda vətəndaş "qısa yol" axtarışına çıxır ki, həmin "xidmət"lərin də bəzi işbazlar tərəfindən təklif olunduğu hallar vardır. Praktika sübut edir ki, bu tərz "fəaliyyət sxemi"ndə vəkil zəncirin artıq, lazımsız həlqəsinə çevrilmiş olur. Korrupsiyanın sirayət etdiyi fəaliyyət sahələrinin dairəsi genişləndikcə isə vəkilliyin fəaliyyət sahələrinin dairəsi o qədər daralmağa başlayır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində vəkilliyin funksiyalarının icrası üçün kommersiya münasibətlərinin formalaşması labüddür. Korrupsiya özlüyündə vəsait əldə edilməsinin qeyri-leqal yoludur.

Bu fəaliyyətin məğzində qısa zaman kəsiyində rahat, vergidən yayınılmış vəsaitlərin əldə edilməsi durur. Obrazlı desək, korrupsiyaya qurşanmış dövlət işçisi və ya hər hansı şirkətin idarəedici şəxsləri qeyri-qanuni də olsa iqtisadi münasibətlərin iştirakçısına çevrilirlər. Dövlət orqanı ilə vətəndaş arasındakı münasibətlərin hüquqla tənzimlənildiyini nəzərə alsaq, burada yaranan problemlərin həllinə hüquqşünas olaraq vəkilin müdaxiləsi başa düşüləndir. Müəyyən hüquqi problemlərinin həlli zamanı korrupsiyaya şərait yaradan halların mövcudluğu şəraitində vətəndaşın əlində olan vəsaitin leqal şəkildə vəkilliyə yönəlməsinin yerinə, həmin vəsait qeyri-leqal olaraq başqa səmtə yönləndirilir. Bu isə son nəticədə maddi baxımdan imkansız hala gəlib çıxan vəkilliyin vəziyyətini iflic hala salmağa başlayır. Belə olan halda, istənilən canlı orqan şəraitə adaptasiya olmağa çalışdığı kimi vəkillik də mutasiyaya uğrayaraq şəraitə uyğunlaşmağa cəhd göstərməyə başlayır. Belə ki, praktikada "vasitəçi vəkil" institutunun yaranmasının səbəbi də məhz qeyd olunan amillər ilə əlaqədardır. Lakin hər vəkil bu "praktikadan yararlanmaqda mahir" olmadığından bu durum həqiqi vəkillərin sayının azalmasına və onun sıralarının işbazlarla zənginləşməsinə gətirib çıxarır. Özlüyündə korrupsiya halları nəinki ölkədə vəkillik institutunun təməllərinin sarsıdılması, həmçinin fərdi olaraq vəkillərin özləri üçün riskli faktordur.

Gəlinən əsas nəticələrdən biri də odur ki, vəkillik fəaliyyəti əsasən, təbiəti etibarilə ədalət mühakiməsi ilə bağlı olduğundan onun birbaşa şəkildə ədalət mühakiməsinin, qanunçuluğun nüfuzundan asılı olduğu məlum olur. Ona görə də vəkillər hər zaman məhkəmə hakimiyyətinin sosial çəkisinin artmasında maraqlı olmalıdırlar. Bu mənada, məhkəmə hakimiyyətinin güclənməsi müdafiə institutunun müstəqilliyindən və fəaliyyət imkanlarının genişliyindən birbaşa asılıdır. Bununla belə, məhkəmələrin səlahiyyətləri ilə vəkillərin səlahiyyətləri arasında tarazlığın təmin edilməsi də ədalət mühakiməsinin maraqlarına cavab verir. Nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət hakimiyyətinin qolları arasındakı qarşılıqlı çəkəndirmə və tarazlaşdırma mexanizmi məhkəmə hakimiyyətinə münasibətdə müdafiə institutu vasitəsi ilə həyata keçirilir ki, o zaman vəkilliyin məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında hansı əhəmiyyətə malik olduğunun fərqi vararır.

Belə mənfi hallar nəinki vəkillik, ümumiyyətlə, sağlam sosial münasibətlər baxımından azruolunan deyildir. Dəqiq olan odur ki, heç bir dövlət onun təməllərinin sarsıdılmasına xidmət edən bu cür mənfi təzahürlü halların baş verməsində maraqlı ola bilməz. Bunu xüsusən, son dövrlər ölkə Prezidentinin bilavasitə rəhbərliyi ilə aparılan islahatlar – korrupsiya ilə mübarizə ilə bağlı qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, korrupsiya ilə mübarizə üzrə ixtisaslaşmış qurumların fəaliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi, regionlarda "ASAN xidmət" mərkəzlərinin açılması və s. çoxsaylı faktlar sübut edir. Bu mənada, son dövrlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən imzalanmış müvafiq aktlarla korrupsiya ilə mübarizə üzrə müxtəlif spektrli sənədlər qəbul olunmuş və onların icrası Avropa institutları tərəfindən müsbət qiymətləndirilmişdir.

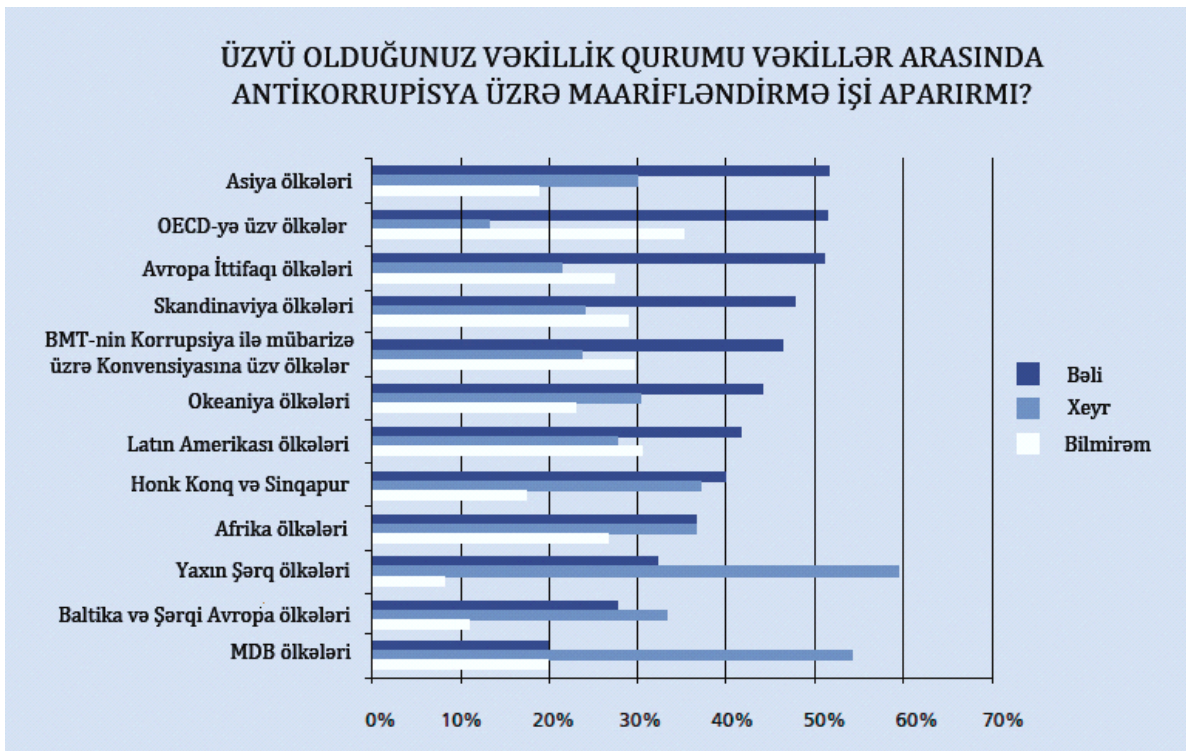
Təbii ki, istənilən ölkədə korrupsiya ilə mübarizə tədbirləri həm total, həm də ki, spesifik sahələrdə aparıldıqda müsbət nəticələr verə bilər. Çünki korrupsiya ilə mübarizə tədbirləri tək cəmiyyət orqanları ilə kifayətlənməməli, həmçinin digər sahələri (kommersiya və s.) də əhatə etməlidir. Bu mənada, son dövrlər diqqəti çəkən əsas sənədlərdən biri kimi 5 sentyabr 2012-ci ildə qəbul olunmuş "Açıq Hökumətin təşviqinə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nın və "Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamını göstərə bilərik. Düzdür, bu sənədlərdə vəkillik sahəsi ilə bağlı birbaşa tövsiyə və tapşırıqların olmamasına baxmayaraq öz növbəsində vəkillərimiz bu təşəbbüsə qanunun imkan verdiyi həddə əməli dəstək verməlidirlər. Çünki vəkillik fəaliyyətinin təkmilləşməsi qeyd olunan sənədlərin uğurlu icrasından dolayı da olsa asılıdır. Həmin sənədlərin qəbulu və onların icrası səviyyəsi onu göstərir ki, ölkəmizdə korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri lazımi səviyyədə aparılmaqdadır.

Bildirildiyi kimi, vəkillərin korrupsiya ilə mübarizədə rolları da təbii ki, çox mühümdür. Onların korrupsiya ilə mübarizədə ən fəal ola biləcəyi hüquqi məkanlar müxtəlifdir. Bura müxtəlif dövlət orqanlarını aid etmək olar. Mütəmadi olaraq məhkəmə proseslərinə, müxtəlif hüquqi münasibətlərə cəlb olunan vəkil, səlahiyyətli orqanlarla tez-tez ünsiyyətdə olduğundan onların davranışına prosesin digər iştirakçılarından fərqli olaraq daha yaxından bələd olur.

Bu prosesin istənilən mərhələsində vəkil həm öz, həm də müdafiə və təmsil etdiyi tərəf adından etik davranış qaydaları və ya korrupsiya haqqında qanunvericiliyin pozuntusuna görə səlahiyyətli şəxslərdən müvafiq orqanlara müraciət edə bilər. Həmin qurumlar ölkə üzrə dövlət orqanlarında korrupsiyanın qarşısının alınmasında müstəsna rola malik olduqlarından vəkillərin həmin orqanların işinə dəstək vermələri vacibdir. Vəkillərin müxtəlif qurumlarda hüquq pozuntularının birbaşa şahidləri ola bilmə imkanları onlara belə faktların qarşısının alınmasında operativ davranma imkanı yaradır. Ümumiyyətlə, qeyd olunan sahədə sadə vətəndaşdan daha məlumatlı olan vəkil, korrupsiyaya şərait yaradan halları qabaqcadan görmək imkanına malik olmaqla onun qarşısının alınmasında müstəsna xidmət göstərə bilər.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD) rəsmi statistikasına görə hər il dünyada korrupsiyanın pul həmcə təqribən 1,5 milyard ABŞ dolları civarındadır. Təbii ki, bu rəqəm aysberqin görünən tərəfidir. Korrupsiya ilə mübarizədə vəkillərin rolunun əhəmiyyəti nəzərə alınaraq 2010-cu ildə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD), Beynəlxalq Vəkillər Kollegiyaları Assosiasiyası (İBA) və BMT-nin Narkotik və Cinayətkarlıqla Mübarizə üzrə Ofisi (UNODC) tərəfindən "Hüquq Peşəsi üçün Antikorrupsiya Strategiyası" adlı layihənin icrasına başlanılmışdır. Layihənin icrası çərçivəsində hüquq şirkətləri, vəkillər kollegiyaları arasında vəkillik fəaliyyəti, hüquqi xidmətin göstərilməsi sahəsində korrupsiya ilə mübarizənin vəziyyətinə dair 92 ölkədə sorğu keçirilmişdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, korrupsiya ilə mübarizə üzrə əsas alətlərdən biri olan maarifləndirmə işinin aparılması sahəsində MDB ölkələri axırıncı yerlərdən birini tutur.

Şəkil: "Hüquq Peşəsi üçün Antikorrupsiya Strategiyası" layihəsi çərçivəsində aparılan sorğudan çıxarış.

Beynəlxalq praktikada çox vaxt vəkillər korrupsiya hallarının qurbanına çevrilirlər. Burada korrupsiya faktların öz həcminə və miqyasına görə iki yerə bölmək lazımdır: a) yerli səviyyədə korrupsiya faktı (dövlət səlahiyyətli ↔ vəkil ↔ vətəndaş) və b) beynəlxalq səviyyədə (dövlət səlahiyyətli ↔ vəkil ↔ transmilli şirkət). Adətən beynəlxalq səviyyədə baş verən korrupsiya faktlarının təşəbbüskarları transmilli şirkətlərin özləri olurlar. Onlar fəaliyyət göstərdikləri ölkələrdə müəyyən nüfuzlu vəkillərlə münasibətlər quraraq dövlət tərəfindən keçirilən tenderlərdə iştirak etməyə cəhdlər edirlər. Dünya təcrübəsində bu cür hallara çox tez-tez rast gəlinir. Onlardan

biri kimi qalmaqallı "Simens işi"dir. Oxucular üçün maraqlı olsun deyə həmin hadisə haqqında qısaca da olsa məlumat verilməsi yerinə düşərdi.

Belə ki, Alman mühəndislik şirkəti olan Simens 2001-2007-ci illər ərzində fəaliyyət göstərdiyi müxtəlif ölkələrdə korrupsiya ilə bağlı hərəkətlərə yol vermişdir. Həmin hərəkətlər 10-dan artıq ölkədə 1000-dən artıq əməliyyatlarla müşayiət olunmuşdur. Məsələn, Şirkət Venesuelada metro tikintisi layihəsində iştirak etmək üçün ölkənin sabiq prezidentinin köməkçisi olmuş hüquqşünası yerli məsləhətçi qismində öz "fəaliyyət"inə cəlb etmişdir. Və ya Banqladeşdə telekommunikasiya layihələrinə daxil ola bilmək üçün yüksək rəngli yerli məmurların qohumlarının məsləhətçi kimi öz fəaliyyətinə cəlb edilməsi Simenslə bağlı digər kazusdur. Sonradan Simens tərəfindən bu cür korrupsiyalaşmış fəaliyyətin daha da "təkmilləşdirilməsi" məqsədi ilə müxtəlif üsullara əl atılmışdı. Bunlardan ən məşhuru "üçüncü ölkə"lərdə vasitəçilərdən istifadə olunması üsuludur. Məsələn, Şirkət İtaliyada iki vəzifəli şəxsin ələ alınması məqsədi ilə Dubay və Kiprdə fəaliyyət göstərən firmalarla əlaqələr yaratmış və məmurların "maliyyələşdirilməsi" həmin şirkətlərin vasitəsi ilə həyata keçirilmişdir.

Göstərilən misallardan hasil olunan nəticə odur ki, bu cür fəaliyyətin həyata keçirilməsində əsas rol oynayan fiqurlardan biri məhz hüquqşünaslar, vəkillər və hüquq şirkətləridir.

Beləliklə, vəkillərin korrupsiyaya qarşı mübarizədə güclü sipər olmalarının təmin edilməsi üçün hərtərəfli profilaktik, preventiv tədbirlərin həyata keçirilməsi ümdə şərtlərdəndir. Bu tədbirləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

a) Vəkillər üçün davranış qaydalarının müəyyən edilməsi: İstənilən qurumda fəaliyyət şəffaflığının müəyyən edilməsinin əsas şərtlərindən biri də həmin qurumlarda çalışan işçilərin peşədaxili vahid davranış qaydalarının müəyyən edilməsidir. Belə bir sənədi qəbul etməklə, həmin qurumlar sanki cəmiyyət qarşısında öz üzərinə müəyyən hərəkətləri etmək və müəyyən hərəkətlərdən çəkinmək öhdəliyini götürmüş olurlar. Bir növ, qurumlar belə məzmunlu sənədləri qəbul etməklə özünü və cəmiyyəti hüquqazidd davranışlardan sığortalamağa çalışır. Vahid peşədaxili davranış qaydalarının qəbulu isə öz növbəsində qurumlara olan ictimai etimadı möhkəmləndirmiş olur. Ölkəmizdə analoji sənəd Vəkillər Kollegiyası tərəfindən keçən ilin dekabrında qəbul olunmuşdur. Həmin sənəd həmçinin vəkillərin hüquqlarının müdafiəsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu, həm onların peşə fəaliyyətləri zamanı hansı minimumlara riayət etməli olduqlarını təsbit edir, həm də "vəkil etikasının pozuntusu" əsası ilə intizam məsuliyyətinə cəlb edilərkən vəkillərin müdafiə vasitəsinə çevrilmiş olur. Beynəlxalq praktikada vəkil etikası məsələlərinə həsr olunmuş universal sənədlər mövcuddur. Zənnimcə, onlardan ən maraqlısı Avropa Vəkillər Kollegiyaları Assosiasiyası tərəfindən qəbul olunmuş "Avropa Vəkillərinin Davranış Kodeksi" və ona dair Kommentariyadır. Kodeks özlüyündə istənilən ölkədə fəaliyyət göstərən vəkillər üçün gözəl stolüstü vəsaitdir. Orada müxtəlif vəziyyətlərdə - müştərilərlə, hakimlərlə, məhkəmə aparatı işçiləri ilə və digər şəxslərlə münasibətlərdə vəkillərin riayət etməli olduqları minimum davranış qaydaları əks olunmuşdur.

b) Vəkillərin ictimai, elmi və s. faydalı fəaliyyətə cəlb olunmalarının təşviq olunması: Son dövümlər dünyada cərəyan edən iqtisadi böhranlar, digər sosial təlatümlər fonunda insanların maddi durumları ilə bağlı narahatlıqları digər ehtiyaclarını ötüb keçərək ön plana çıxmışdır. Bu tendensiya nəinki inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, hətta inkişaf etmiş ölkələrdə daha da çox hiss olunmaqdadır. Belə olan halda çalışdığı sahədən asılı olmayaraq insanların mənəvi və elmi inkişafa ayırdıqları vaxtla pul qazanmağa sərf etdikləri vaxt arasında ikincinin xeyrinə müntənasıbsızlıq yaranır. Bu siyahıda vəkillik peşəsi də istisna deyildir. Təəssüf doğuran hal ondan ibarətdir ki, bu gün vəkillərimizin ictimai-faydalı fəaliyyətlərə cəlb olunmalarında həvəssizlik müşahidə olunur. Halbuki, mövqeyindən asılı olmayaraq onlar qazandıqları təcrübəni bölüşməyə səy göstərməlidirlər. Bunun üçün müxtəlif elmi-populyar nəşrlərdə, televiziya, ümumən, KİV-də görənəməkdən çəkinilməməli, əksinə bu işin vəkilliyin gələcəyi, oturmuş vəkillik ənənələrinin formalaşması üçün faydalı olacağı nəzərə alınmalıdır. Hər bir praktik vəkil çıxdığı işlər ilə bağlı mütəmadi olaraq müxtəlif hüquqi vəziyyətlərlə rastlaşır. Bu cür vəziyyətlər ya qanunvericilikdə olan boşluqlar və ya hüququn tətbiqi ilə bağlı ortaya çıxan problemlərlə əlaqədardır. Nəzərə alsaq ki, bu gün

qanunvericliyimiz sürətlə təkmilləşir və dolayısılə qanunvericiliyin informasiya bazası genişlənilir, hüququn tətbiqi ilə bağlı problemlərin peyda olacağı labüddür. Təbii ki, həmin problemlər vəkillər tərəfindən öz həllini tapır ki, bu fəaliyyət vasitəsi ilə hüquq təcrübəsi formalaşır və qanunvericiliyin təkmilləşməsi baş verir. Həmin təcrübənin ümumiləşdirilməsi və gənc vəkillərə çatdırılması işində təcrübəli vəkillər faydalı ola bilərlər.

Dolayısılə vəkillərin ictimai-faydalı – elmi-pedaqoji, ictimai xarakterli layihələrə, treyning və kurslara cəlb olunması oturuşmuş vəkillik ənənələrini formalaşdırmaqla tədrisən vəkilliyin daha da şəffaflaşmasına, ictimailəşməsinə zəmin yaradacaq ki, bu da öz növbəsində korrupsiya ilə mübarizədə faydalı alət rolunda çıxış edəcəkdir.

İqtibas qeydləri:

- 1) <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=AE4B6ED2-4871-487B-B653-31424494D97B>
- 2) <http://www.oecd.org/dataoecd/40/17/43879503.pdf>
- 3) http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_Code_of_conductp1_1306748215.pdf
- 4) <http://www.atlantico.fr/decryptage/classes-moyennes-21eme-siecle-m-tuer-nicolas-bouzou-et-julien-damon-746373.html>